

Marta Bałazak, Radom

WARTOŚCI W PRACY NAUCZYCIELA PRACA JAKO KATEGORIA WARTOŚCI ZAWODOWCH

Niniejszy artykuł analizuje pracę nauczyciela pod kątem jej komponentów pracowniczych i pedagogicznych.

Komponenty pracownicze odnoszą się do nauczyciela jako szeregowego pracownika związanego z wykonywaniem pracy poprzez podległość ogólnopolskim przepisom prawa pracy.

Komponenty pedagogiczne widzą w nauczycielu osobę wykonującą określony zawód oparty na czynnościach dydaktycznych i wychowawczych.

Dokładna analiza pracy każdego czynnego zawodowo człowieka odróżnia w jej wykonywaniu pewną podwójność. Z jednej strony jest pracownikiem, osobą zależną od funkcjonującego i obowiązującego w Polsce prawa pracy, ujętego w zespół odnośnych ustaw od *Kodeksu Pracy*¹ począwszy, aż po drobne rozporządzenia ministra pracy.

Drugą stroną stanowi dziedzina zawodowa pracownika². Tu pojawia się zależność od podjętej działalności zawodowej.

Przepisy prawne w zakresie konkretnego zawodu uszczegóławiają sposób jego realizacji poprzez stanowienie odnośnych dokumentów regulujących przebieg pracy. W przypadku nauczyciela mamy do czynienia z *Kartą Nauczyciela*, która jakkolwiek jest dokumentem o prawie trzydziestoletniej tradycji, została zmodernizowana w obliczu reformy 1999 roku, akcesji europejskiej i przyjęcia nowego układu awansu zawodowego w szkolnictwie³.

Jednak ani ustawy z zakresu regulacji prawnej pracy w Rzeczypospolitej Polskiej, ani z dziedziny oświaty nie są w stanie do końca regulować i ustalać zachowania się nauczyciela w pracy pedagogicznej. W tym miejscu pojawia się sam nauczyciel, jako osoba świadoma i odpowiedzialna za swoje czyny.

---

¹ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 roku o zmianie ustawy - Kodeks pracy. Dz. U. RP 2011, Nr 36, poz. 151.

² M. Bałazak.: *Wiedza i umiejętności nauczyciela we współczesnej szkole*. Wydawnictwo Politechniki Radomskiej, Radom 2009, s. 145.

³ Ustawa z dnia 19 listopada 2010 o zmianie ustawy - Karta Nauczyciela. Dz. U. RP 2009, Nr 213, poz. 1650.

1. Wartości w życiu człowieka

Wartości najczęściej bywają określane jako przedmioty cenne, ważne i istotne w życiu człowieka⁴

Przedmioty, bo nie zawsze uznaniem cieszą się wartości ujmowane w formie pojęć abstrakcyjnych (Bóg, prawda, piękno, dobro itp.), oderwanych od fizyczności (przedmioty, dobra rzeczowe).

Wartości wskazują pozytywy i negatywy w życiu człowieka. Poprzez weryfikację postępowania i myślenia człowieka, dzięki ich stanowieniu, możliwy jest wybór sensu i jakości życia, hierarchia doboru czynów w postępowaniu.

Określenie pozytywu lub negatywu osądu i oceny wartości pojawia się na tle wyznawanego światopoglądu, kultury środowiska.

Wartości są miarą postępowania człowieka. Od pokoleń stanowią element kultury ogólnej, wyróżnik kultury aksjologicznej, jako produkt wielowiekowego doświadczenia i ludzkiego sposobu ewaluacji świata⁵

Wartości stanowią wyższą formę pojmowania sensu życia, są jego wyznacznikami⁶ W parze z wartościowaniem idzie odpowiedzialność człowieka za spełnianie lub wyznawanie określonych wartości:

- dążenia do prawdy;
  - jakości wyborów w sensie dobra;
  - kompetencji do rozwiązywania problemów w perspektywie aksjologicznej⁷
- Odpowiedzialność stanowi kręgosłup moralny człowieka.

2. Klasyfikacja ujęć wartości

W odniesieniu do podstawowych typów wartości w życiu człowieka, możemy wyróżnić:

- dóbr, sprowadzające się do oceny *mieć*;
- hedoniczne, wyznaczone przez opis życia jako względnej trwałości bytu;
- witalne, oparte na biologicznym zarysie życia człowieka;
- moralne, ujęte w normy aksjologii;
- estetyczne, poznania i wyznawania dobra i piękna;
- poznawcze, w empiryczny sposób dające obraz świata określony w sposób empiryczny⁸.

⁴ Por. J. Homplewicz: *Etyka pedagogiczna*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 1996, s. 142.

⁵ A. Grochulska: *O potrzebie kształcenia ku wartościom [w:] Kształcenie kandydatów na nauczycieli. Teoria i praktyka*. Red. T. Gumuła, T. Dyrda. Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2006, s.32.

⁶ W. Furmanek: *Zarys humanistycznej teorii pracy (nowe horyzonty pedagogiki pracy)*. IBE, Warszawa 2006, s. 151.

⁷ K. Chałas: *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*. Wydawnictwo Jedność, Lublin-Kielce 2000, T. I, s. 193.

⁸ Por. F. Bereźnicki: *Podstawy dydaktyki*. Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków 2007, s. 54.

W skali pozytywne-negatywne pojawiają się wartości ujęte na tle ich subiektywnej bądź obiektywnej oceny, jako:

- skrajnie negatywne;
- wartości są, ale subiektywne i indywidualnie uwarunkowane;
- obiektywne zrelatywizowane przez człowieka;
- obiektywne i nadające światu swoisty aspekt aksjologiczny⁹

Wartościowanie człowieka polega na wyodrębnieniu określonych wartości, zgodnie ze stanem doświadczenia społecznego, interpretacji charakterystycznej dla danego społeczeństwa wartości naczelnych oraz na specyficznym uporządkowaniu wartości konkretnych wobec naczelnych i na podkreśleniu zasadniczych cech tych wartości¹⁰

Z punktu widzenia lokalizacji w życiu człowieka są to wartości w sensie przedmiotowym lub w sensie podmiotowym, realne i idealne, jednostkowe i posiadające aspekt społeczny¹¹

Wymiary wartości wiążą się z motywem ich opisu. Może on dotyczyć czasu trwania i ich zasięgu społecznego, relatywizm społeczny będą to rzeczy i idee, wartości uniwersalne i jednostkowe, historyczne i aktualne, uczuciowe i intelektualne oraz pozytywne i negatywne. Miejsce i sposób odniesienia pozwalają wyróżnić: transcendentne, uniwersalne, estetyczne, poznawcze, moralne, społeczne, witalne, pragmatyczne, prestiżowe, hedonistyczne. Intencjonalność klasyfikowania wydziela modalne (pozytywne i negatywne), treści (estetyczne, poznawcze i moralne), zamiaru i intencji (instrumentalne i autoteliczne), ogólności (specyficzne i tematyczne), intensywności (intensywno-kategoryczne i peryferyjne), uzewnętrzniania (uzewnętrznione i wyedukowane), zakresu (indywidualne, grupowe i uniwersalne), organizacji (izolowane, konfliktowe, integrujące i autoorganizujące. Natomiast najprostszy podział w analizie życia człowieka daje typy wartości: moralnych, poznawczych, estetycznych, utylitarnych i dóbr osobowych¹²

3. Wartości jako kategoria myślenia pedagogicznego

Katalog wartości przyjmowany w społeczeństwie opiera się na dorobku kultury i edukacji tegoż społeczeństwa. Wartości mają wspomagać ludzi w ujmowaniu rzeczywistości, a poprzez ujęcie aksjologiczne i filozoficzne mogą być nastawione na pozyskanie nowej jakości życia i osoby człowieka, w rozwoju i postępie społecznym oraz na poważną odnowę ludzkiej świadomości odpowiedzialności za stan naszej cywilizacji i za siebie.

⁹ Tamże, s.47.

¹⁰ S. Marczuk: *Orientacje wartościujące nauczycieli w III Rzeczypospolitej. Studium z socjologii edukacji*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2001, s. 40-41.

¹¹ Tamże, s. 39;

oraz:

F. Bereźnicki: *Podstawy dydaktyki*. Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków 2007, s. 48.

¹² F. Bereźnicki: *Podstawy dydaktyki*. op. cit..., s. 54-56.

*Edukacja i kultura powinny ułatwiać ludziom postrzeganie rzeczywistości jako zespołu wartości, które trzeba umiejętnie poznawać, dokonywać ich przewartościowania i przyjmowania, aby mogły być przydatne do odnowy i przebudowy rzeczywistości oraz ich samych*¹³

W pracy nauczyciela wartości, które powinny kierować pracą pedagogiczną i stanowić wytyczne dla nauczyciela w jego całokształcie działania w szkole jawią się jako uniwersalne. Znaleźć je można w poszczególnych programach szkolnych: programach nauczania przedmiotów oraz programach działań wychowawczych.

Wartości uniwersalne charakteryzuje ogólnoludzkowość, powszechność i mimo pozornych ewolucji w opisie niezmienność czyli trwałość.

Uniwersalność ich opiera się na perspektywie humanistycznego opisu bytu człowieka i na analizie personalistycznej. Wartości uniwersalne na pierwszym miejscu stawiają człowieka i jego warunki życia: prawo do życia, prawo do wolności, prawa obywatelskie, patriotyzm, wolność wyznania i sam aspekt wyznania, prawdę, piękno w życiu, własność, zdrowie i in.

Wartości uniwersalne posiadają jako podkategorię wartości absolutne¹⁴, czyli takie, które np. stanowią istotny sens tezy chrześcijańskiej (co związane jest z reprezentowaną cywilizacją łacińską)¹⁵

Wartości uniwersalne opierają się na tezie, iż moralność jest właściwością czynów ludzkich¹⁶. Sprowadza się to do określenia takich wartości, których respektowanie stanowi stały i niezmienny wycinek czynów moralnych (dla przykładu poszanowanie godności ludzkiej mogło mieć różny wydźwięk w różnych okresach historycznych w zależności od charakteru budowy społeczeństwa, ale sam aspekt godności pozostawał i pozostaje jako wartość).

Właśnie niezmienność i stabilność pojmowania tych wartości przy relatywnej ocenie historycznej daje wymiar uniwersalności.

Obecna polityka edukacyjna zakłada dostosowanie kierunków kształcenia do spodziewanych potrzeb przekształcającej się gospodarki i społeczeństwa, a także do potrzeb wynikających z integracji europejskiej¹⁷. Ma to miejsce w związku z potrzebami rynku pracy oraz wobec wydarzeń natury historycznej, jakim był akces Polski do Unii Europejskiej.

Wartości poznawcze obejmują bardzo szeroki obszar treści, od podstawowych kompetencji typu: porozumiewania się w języku ojczystym, porozumiewania się w językach obcych, wykorzystywania technologii informacyjno-komunikacyjnych,

¹³ Cz. Banach: *Edukacja. Wartość. Szansa. Wybór prac z lat 1995-2001*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001, s. 95-96.

¹⁴ T. Ślipko, S.J.: *Zarys etyki ogólnej*. Wydawnictwo WAM, Kraków 2004, s. 214.

¹⁵ F. Koneczny: *O wielości cywilizacji*, (reprint). Wydawnictwo ANTYK, M. Dybowski, Warszawa 1996, s. 139-145 oraz: s. 294-301.

¹⁶ K. Wojtyła: *Osoba i czyn*. Tom IV: *Człowiek i moralność*. TN KUL, Lublin 2000, s. 59-60.

¹⁷ A. Bogaj, S. Kwiatkowski, M. Szymański: *System edukacji w Polsce. Osiągnięcia. Przemiany. Dylematy*. IBE Warszawa 1997, s. 68.

umiejętności w zakresie matematyki, nauk ścisłych, materiałoznawstwa, i technologii, przedsiębiorczości¹⁸, po bardzo szczegółowo ujęte dziedziny, pochodne podstawowych obszarów nauki i ich kompilacji.

Zakres opanowania w dziedzinie wartości poznawczych jest pochodną etapu nauczania, ale i reprezentowanego przez środowisko poziomu intelektualnego, a także indywidualnie pojmowanych i interpretowanych potrzeb.

Obszar stanowiący przedmiot poznawczy – program nauczania lub wychowania zależy od struktury społecznej i polityki państwa, a także stanowi element stymulujący i budujący życie społeczno-polityczne kraju¹⁹. Znaczenie tych wartości dla cywilizacji i dla każdego człowieka podkreśla legislatura UE na przykład w *Projekcie raportu okresowego na temat: Edukacja i szkolenie 2010*²⁰

Sumując, wartości poznawcze pojawiają się jako szczególny rodzaj zapotrzebowania społecznego środowiska czy środowisk funkcjonujących w określonych warunkach społeczno-politycznych.

4. Wartości w pracy nauczyciela

Jak wspomniano wyżej praca nauczyciela wymaga od niego posiadania wiedzy. Wiedza stanowi cechę nauczyciela i jest uzasadnieniem jego pracy pedagogicznej w szkole.

Przez lata pracy szkoły, historycznie ujmując postawę zawodową nauczyciela, zmieniały się obszary i zakresy przygotowania zawodowego.

Szkoła zazwyczaj stawała i staje przed nowymi wyzwaniem edukacyjnymi. Te z kolei potrzebują *nowego nauczyciela*²¹

Wyzwania edukacyjne mogą dotyczyć społecznych oczekiwań wobec funkcjonowania samej szkoły odnosząc jej tryb pracy do modelu tradycyjnego do porównania z postulowanym w przyszłości²²

Ich przedmiotem może być sam tryb pracy szkoły, poprzez zaangażowanie się rodziców i opiekunów dzieci w ich edukację, jako wyraz szczególnej troski i zaangażowania²³ we współdziałanie w organizowanie i wspomaganie życia placówki.

¹⁸ M. Mazińska: *Polityka edukacyjna Unii Europejskiej*. WSiP, Warszawa 2004, s. 23.

¹⁹ D. Dziewulak: *Polityka oświatowa Wspólnoty Europejskiej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1994, s. 13.

²⁰ M. Mazińska: *Polityka...*, op. cit., s.18-19.

²¹ J. Niemiec: *Euronauzyciel – kształcenie i funkcjonowanie [w:] Nauczyciel i kształcenie nauczycieli. Zmiany i wyzwania*. Red. W. Hörner, M. S. Szymański. Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2005, s. 262.

²² Cz. Kupisiewicz: *Szkoła w XX wieku*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 120.

²³ J. Jung-Miklaszewska, D. Rusakowska: *Szkoły społeczne in statu nascendi*. IBE, Warszawa 1995, s. 98-99.

Obrazem współczesnych wyzwań edukacyjnych i ich realizacji może być proces zwiększania autonomii szkoły poprzez zwiększony udział rodziców i innych członków społeczności w pracach decyzyjnych organów szkoły²⁴

Wreszcie, współczesne wyzwania edukacyjne mogą też dotyczyć samej procedury pracy szkoły, nauczyciela i ucznia, obywateli cywilizacji XXI wieku.

Jeśli szkoła i jej uczestnicy funkcjonują w obrębie społeczeństwa XXI wieku – muszą starać się sprostać wyzwaniom epoki. Stąd też poszukiwania dobrej edukacji, spełniającej oczekiwania współczesnego społeczeństwa dotyczą filozofii nowej edukacji dotyczącej wdrażania zmian.

Wartości w pracy nauczyciela winny wiązać się z jego postulowanymi cechami i obejmować struktury osobowości:

- poznawczą, umożliwiającą poznanie, rozumienie i racjonalne wspieranie rozwoju ucznia i wychowanka;
- motywacyjną i moralną, opartą na humanistycznym systemie wartości oraz wynikających z niego potrzebach i postawach nauczyciela;
- czynnościową sprawczą, czyli prakseologiczno-funkcjonalną²⁵

W pracy nauczyciela więc powinny zaistnieć wartości, nierozzerwalnie kojarzone z wykonywaniem dobrze pracy pedagogicznej jako pracy zawodowej, z tym, że tu pojawia się element nie tylko samego wykonywania pracy lecz wobec ucznia i dla ucznia.

Nauczyciel jako osoba, pedagog jako wartości w swojej pracy i dla niej, traktować winien określone cechy zachowania się w szkole.

Pojawiają się tu konsekwencja w postępowaniu, ugruntowana wiedza przedmiotowa, sprawiedliwość, rozważana jako jego konstytutywna cecha i domena postępowania, wiedza z zakresu psychologii, pozwalająca na głębsze poznanie i zrozumienie ucznia i jego problemów, umiejętność bycia doradcą i animatorem prowadzonej klasy jako całości i zbioru uczniów, skłanianie się ku poszukiwaniom nowych, optymalnych rozwiązań w pracy ujmowanych jako nowatorskość, opanowanie i nie pozwalanie na poddawanie się emocjom oraz podnoszona już przez J. Wł. Dawida²⁶ *miłość dusz ludzkich*, obecnie traktowana też jako empatia²⁷

Wartością staje się bycie dobrym nauczycielem ale także i jego profesjonalizm zawodowy²⁸

²⁴ W. Rabczuk: *Polityka edukacyjna Unii Europejskiej na tle przemian w szkolnictwie krajów członkowskich*. IBE, Warszawa 1994, s. 16.

²⁵ Cz. Banach: *Nauczyciel wobec zadań reformy edukacji i własnego rozwoju zawodowego* [w:] *Edukacja nauczycielska wobec zadań reformy*. Red: H. Kosętko, B. Pietrzyk, R. Ślęczek. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2004, s. 72.

²⁶ J. Wł. Dawid: *O duszy nauczycielstwa*. Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 2002, s. 12.

²⁷ E. Lemańska-Lewandowska: *Osobowość współczesnego nauczyciela. Autorytet w świetle doświadczeń – raport z badań* [w:] *Zeszyty naukowe Forum Młodych Pedagogów, Zeszyt nr 9 – W poszukiwaniu nowoczesnej szkoły* Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2006, s. 194.

²⁸ A. Sas-Badowska: *Nowa szkoła – nowy nauczyciel* [w:] *Badanie – dojrzewanie – rozwój (na drodze do doktoratu). Wybrane problemy badań jakościowych i ilościowych*. Red. F. Szlosek. ITeE – Akademia Podlaska Instytut Pedagogiki, Radom – Siedlce 2003, s. 190.

Profesjonalizm objawia się między innymi poprzez zaangażowaną postawę wychowawczą. Tu istotne stają relacje między podmiotami szkoły na bazie prawdy i autentyczności zachowań²⁹, też ujmowanych jako wartość.

5. Kultura pracy wartością w pracy nauczyciela

Na nauczycielu spoczywa *wymóg pedagogicznej fachowości i zawodowej kompetencji wychowawczej, w grę wchodzi jego sumienie [...] i poczucie się do odpowiedzialności za dziecko, jego rozwój i dobro*³⁰

Oznacza to, iż w myśl kultury pracy nauczyciel zobowiązany jest do posiadania i posługiwania się podstawowymi komponentami kultury pracy³¹. Stanowią je:

- wiedza o pracy, która w przypadku nauczyciela obejmuje formę dwoistą – wiedzę przedmiotową z fizyki, chemii, historii czy języka niemieckiego oraz wiedzę pedagogiczną (z zakresu teorii wychowania, organizacji pracy, dydaktyki nauczania danego przedmiotu, psychologii, socjologii i in.);
- umiejętności intelektualne i manualne, do których można zaliczyć operatywną wiedzę z zakresu legislatury oświatowej, pracy pedagogicznej, a w ostatnich czasach z dziedziny informatyki wspomagającej pracę nauczyciela (e-dzienniki, wykorzystanie przez nauczyciela komputera jako środka dydaktycznego i jednego z mediów wspomagających proces dydaktyczno-wychowawczy;
- zaangażowana w wykonywanie pracy postawa będąca trudnym do jednoznacznej oceny elementem osobowym nauczyciela, choć do określenia jej pozytywów lub negatywów można odwołać się do określonych wartości.

Stopień lub poziom kultury pracy wynika ze stosunku nauczyciela do wykonywanych obowiązków zawodowych.

Nauczyciel podejmując się wykonywania pracy pedagogicznej, przyjmuje niejako automatycznie na siebie określone zobowiązania: rzetelnego, sumiennego i efektywnego nauczania i wychowania³²

Istotne to jest zwłaszcza, że jego współpracownikami w edukacji są uczniowie, osoby żywe, o jeszcze nie do końca ukształtowanej osobowości.

Oznacza to, iż w zagadnieniu kultury pracy nauczyciela pojawiają się cechy etyki zawodowej.

Etyka w odniesieniu do nauczyciela zajmuje się oceną samej jego pracy, poziomowi tej pracy, jego stosunku do uczniów jako współpracowników, respektowa-

²⁹ E. K. Wołodźko: *Wartości w kształtowaniu osobowości podmiotów procesu wychowania [w:] Aspekty aksjologiczne w edukacji*. Red. U. Ostrowska. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2000, s. 103.

³⁰ E. Walewander: *Wychowanie chrześcijańskie*. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1996, s. 206.

³¹ Z. Wołk: *Kultura pracy. Etyka i kariera zawodowa*. ITeE, Radom 2009, s. 41.

³² Por.: Z. Wołk: *Kultura pracy*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zawodowej Administracji Publicznej w Sulechowie, Sulechów 2000, s. 61.

nia przez niego uznanych społecznie wartości oraz oceną jego samego jako pedagoga³³

Analiza pracy nauczyciela pokazuje jego zaangażowanie się w dziedzinie kultury organizacyjnej³⁴

Jeśli przyjmiemy kulturę organizacyjną jako całościowy kształt zachowania się nauczyciela w szkole, uwidacznia się jej rola jako miernika stosunku do wykonywanego zawodu. przemawiają za tym jej składniki jako podstawa do oceny zawodowej nauczyciela³⁵ :

- wiedza nauczyciela pozwala mu wykonywać wybrany zawód, jest w zasadzie umotywowaniem jego obecności w szkole (wiedza dotycząca nauczanego przedmiotu obejmuje merytoryczne podstawy danej dziedziny nauki, w jaką uwikłany jest z racji zawodu nauczyciel, wiedza normatywna daje nauczycielowi funkcjonować w świecie uczniów, ich osobowości, poczucia godności innych, wrażliwości, empatii i zrozumienia podmiotów ludzkich, otoczenia i jego podstaw moralno-etycznych, wiedza przyczynowa pozwala rozumieć relacje interpersonalne we własnym środowisku, wiedza oparta na doświadczeniu stanowi gromadzony w trakcie kontynuacji kariery zawodowej zbiór obserwacji, analiz syntezy pracy pedagogicznej, służący jej kontynuacji i doskonaleniu, wiedza ogólna odnosi się do ogólnego poziomu intelektualnego nauczyciela, jako człowieka w sferze pozazawodowej³⁶), (pochodną wiedzy nauczyciela, lub też jej wizualnym odniesieniem są jego kwalifikacje zawodowe. Wspomagają go w realizowaniu celów pracy pedagogicznej: przygotowania wychowanków do przyszłego życia, wypracowania w nich sprawności podejmowania pracy o określonym charakterze, komunikowania się, wyszukiwania i przetwarzania informacji samokształcenia³⁷),
- wrażliwość pedagogiczna daje mu szanse dostrzegania i oceniania szkolnych realiów pod kątem samooceny własnej pracy (działa ona podobnie jak etyka pracy – na zasadzie postrzegania i ewaluacji zjawisk);
- proponowanie zmian czy też projektowanie ewentualnych ulepszeń w swojej pracy nauczyciel dokonuje poprzez poszukiwanie nowych, lepszych dróg, metod i form w działaniu dydaktyczno-wychowawczym;

³³ Z. Wołk: *Kultura pracy*, ... op. cit., s. 61-62.

³⁴ Wł. Kobyliński: *Podstawy organizacji i kierowania w oświacie*. MCEMT, Radom-Warszawa 1994, s. 261.

³⁵ E. Jakubiak-Zapalska, *Etyczne powinności zawodu nauczyciela*, [w:] *Edukacja rozumnych i zaradnych*, pod. red. W. Potęga, Warszawa-Radom 1996, s. 36-37.

³⁶ A. T. Pearson: *Nauczyciel. Teoria i praktyka w kształceniu nauczycieli*. WSiP, Warszawa 1994, s. 108-120.

³⁷ S. M. Kwiatkowski A. Bogaj B. Baraniak, *Pedagogika pracy*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 199;

oraz:

S. Kunowski: *Podstawy współczesnej pedagogiki*. Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2001, s. 43.

- samo wprowadzanie zmian jest jakby podsumowaniem i finalizacją cyklu oceny pracy własnej³⁸

Nauczyciel może mówić, iż respektuje założenia kultury organizacyjnej lub posiada jej odpowiednio wysoki poziom, gdy poszczególne jej elementy czy etapy pojawiają się w jego pracy.

6. Zarządzanie wiedzą przez nauczyciela

Wiedza współczesnego nauczyciela wymaga od niego posiadania orientacji i podładów związanych z wykorzystywaniem w swojej pracy mediów. Edukacja medialna w pracy nauczyciela zakłada:

- przygotowanie uczniów do świadomego i krytycznego odbioru różnego rodzaju (artystycznych, publicystycznych, informacyjnych) komunikatów medialnych, właściwego odczytywania znaczeń;

- wykształcenie umiejętności praktycznego posługiwania się mediami (audio-wizualnymi i informatycznymi: aparat fotograficzny, kamera wideo, komputer) jako narzędziami pracy intelektualnej, uczenia się, komunikowania, autoedukacji itp³⁹

Oznacza to dla nauczyciela konieczność posiadania wiedzy i umiejętności w zakresie niezbędnym do podejmowania wymienionych zadań.

Nowe technologie medialne prowadzą do społeczeństwa informacyjnego charakteryzowanego przez: dominację pracy i działań w sektorze informacji, ogromny rozmiar przepływów informacji, interaktywność relacji, integrację i koncentrację działań mediów oraz tendencje globalne podejmowane przy udziale i za pomocą mediów⁴⁰

Mobilność wiedzy nauczycielskiej wiąże się z innym współcześnie istotnym zagadnieniem wiążącym się z wiedzą – z procesami zarządzania wiedzą.

Nauczyciel, zarządzając wiedzą swoją i uczniów, tworzy i organizuje subprocesy typu:

- organizowanie przebiegu uczenia i uczenia się;
- tworzenia wiedzy jako elementu twórczości pedagogicznej;
- dystrybucji wiadomości, danych i informacji⁴¹

Zawód nauczycielski należy do tej grupy zawodów, w którym niezbędne jest nieustanne podnoszenie wiedzy ogólnej i kwalifikacji oraz świadome kierowanie swoim rozwojem zawodowym⁴²

³⁸ Wł. Kobyliński: *Podstawy organizacji*, op. cit., s. 261-263.

³⁹ W. Strykowski: *Kształcenie wspomagane mediami a edukacja medialna* [w] *Współczesna technologia informacyjna i edukacja medialna*. Red. T. Lewowicki, B. Siemieniecki. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005, s. 45.

⁴⁰ T. Wróblewska: *Środki i formy komunikowania w XXI wieku* [w] *Teoria i praktyka kształcenie w dialogu i perspektywie*, red. A. Karpińska. Wydawnictwo TRANS HUMANA, Bydgoszcz 2003, s. 146.

⁴¹ Belina B.: *Modele zarządzania wiedzą*. [w:] *Innowacje – kształcenie – zarządzanie (wybrane zagadnienia)*. Red. J. Bućko. ITeE, Radom 2006, s. 169.

⁴² Cz. Banach: *Polska szkoła i system edukacji – przemiany i perspektywy*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1995, s. 140.

Podnoszeniu poziomu wiedzy, poszerzaniu jej i rozwijaniu służy szeroko rozbudowany w Polsce system doskonalenia zawodowego.

7. Odpowiedzialność wartością w pracy nauczyciela

Wymiar etyczny w pracy obejmuje też odpowiedzialność: odpowiedzialność za wykonywaną pracę oraz odpowiedzialność wobec osób i zadań. Zakłada ona poczynałość działania człowieka, poczynałość zaś implikuje jego rozumność. Odpowiedzialność stanowi podstawę rozumnej decyzji – dzięki czemu człowiek staje się autorem swej osobowości i przedmiotem swego działania⁴³

Na nauczyciela spoczywa *wymóg pedagogicznej fachowości i zawodowej kompetencji wychowawczej, w grę wchodzi jego sumienie [...] i poczucie się do odpowiedzialności za dziecko, jego rozwój i dobro⁴⁴*

Zadaniem nauczyciela, jako świadomego wychowawcy jest ukazywać uczniowi świat wartości oraz wartościowania⁴⁵

Odpowiedzialność w pracy nauczyciela obejmuje różne struktury jego pracy pedagogicznej. Wielość sfer czy płaszczyzn jego odpowiedzialności wynika ze złożoności pracy pedagogicznej opartej na przedmiotach i podmiotachwspółuczestniczących w działaniu.

Odpowiedzialność w pracy nauczyciela odnosi się w szczególności do podmiotów i przedmiotów uwikłanych w działanie edukacyjne, dotyczy to w szczególności:

- odpowiedzialności za ucznia jako podmiot w procesie wychowania i nauczania, odpowiedzialności za fizyczności intelekt dziecka;
- odpowiedzialności za proces dydaktyczno-wychowawczy, za jego przebieg, organizację i czas trwania, umiejętność jego projektowania, programowania i planowania oraz przebiegu, oceny jego poprawności i jakości;
- odpowiedzialności za rezultaty opieki, nauczania i wychowania i ich konsekwencje w odniesieniu do funkcjonujących społecznych wymogów co do pracy szkoły i jej nauczycieli;
- odpowiedzialności za jakość pracy pedagogicznej, podlegającej ocenie zewnętrznej dokonywanej przez uprawnione do tego osoby i samoocenie wynikającej z reprezentowanego przez nauczyciela poziomu kultury organizacyjnej i kultury pracy;
- odpowiedzialności za ewaluację procesu, co z kolei jest wyrazem umiejętności i świadomości pedagogicznej zainteresowanego nauczyciela;
- odpowiedzialności za siebie jako uczestnika i organizatora relacji z uczniami, jako uczestnikami procesu nauczania-wychowania;

⁴³ M. M. A. Krąpiec: *Ja – człowiek*. Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1991, s. 301.

⁴⁴ E. Walewander: *Wychowanie chrześcijańskie...* op. cit., s. 206.

⁴⁵ P. Mazur: *W trosce o wychowanie ku wartościom w rodzinie [w:] Szkolnictwo katolickie w myśli Kościoła*. Red. Jan Zimny. Katedra Pedagogiki Katolickiej Wydziału Zamiejscowego Nauk o Społeczeństwie w Stalowej Woli. Stalowa Wola 2007, s. 236.

- odpowiedzialności za koszty materialne i konsekwencje finansowe podejmowanych działań przy wykorzystaniu wyposażenia szkoły lub przy jego wzbogacaniu⁴⁶

Kultura pracy, jako dziedzina postuluje podział odpowiedzialności w odniesieniu do osób uczestniczących w procesie pracy i ich otoczenia oraz samych efektów wykonywanej pracy.

W jej założeniu odpowiedzialność przy pracy występuje w:

- odpowiedzialności za współpracowników, oddanych i poddanych czynnościom dydaktyczno-wychowawczym nauczyciela uczniów, pożądany jako efekt tej pracy poziom ich wiedzy i umiejętności oraz wszelkie elementy zbieżne z pobytem i uczestnictwem uczniów w pracy szkoły;
- odpowiedzialności za proces pracy, jego przebieg, organizację i czas trwania, jako wkładu nauczyciela w jego przygotowanie i realizację w myśl aktualnych standardów kształcenia,
- odpowiedzialności za końcowe rezultaty pracy i ich konsekwencje, nie zawsze bezpośrednio lecz wymagające zaistnienia określonej sytuacji do ich wykorzystania;
- odpowiedzialności za jakość pracy, jej systematyczność, ścisłość i precyzję⁴⁷;
- odpowiedzialności za ewaluację pracy i umiejętności jej wykonania;
- odpowiedzialności za siebie, jako uczestnika procesu pracy, podstawowego jej podmiotu i sprawcy wykonywanych czynności;
- odpowiedzialności za koszty materialne i konsekwencje finansowe podejmowanych działań⁴⁸

Skoro przytoczone klasyfikacji odpowiedzialności zawodowej nauczyciela dotyczą jego sfery wewnętrznej – odpowiedzialności za samego siebie – warto wspomnieć o jego samoświadomości zawodowej jako wyrazu intencjonalności uczestnictwa w procesach edukacyjnych⁴⁹

Istotnym komponentem samoświadomości nauczyciela jest jego umiejętność samooceny posiadanej i wykorzystywanej wiedzy.

8. Umiejętności nauczyciela XXI wieku podstawą jego wartości zawodowych

Umiejętności nauczyciela pracującego we współczesnej szkole charakteryzuje konieczność dostosowania do społecznych wymogów otaczającego świata.

⁴⁶ Por.: Z. Wołk: *Kultura pracy* [w:] *Ewolucja kwalifikacji nauczycieli w kontekście przemian edukacyjnych*. Red. F. Szlosek. ITeE – AP IP – APS im. M. Grzegorzewskiej, Warszawa - Radom – Siedlce 2007, s. 200-201.

⁴⁷ T. Kotarbiński: *Traktat o dobrej robocie*. Zakład Wydawniczy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s.7-16.

⁴⁸ Z. Wołk: *Kultura pracy*, op. cit., s. 43.

⁴⁹ M. Bogaj: *Nauczyciele w nowej rzeczywistości społecznej a ich samoświadomość zawodowa* [w:] *Edukacyjne drogi i bezdroża*. Red. R. Kwiecińska, S. Kowal. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2002, s. 102-103.

Skoro wiek XXI jest okresem wykorzystywania rozlicznych mediów i jest erą szeroko pojętej komputeryzacji – zadaniem nauczyciela jest posiadanie umiejętności (w celu udostępniania ich uczniom) w zakresie informatyki.

Nauczyciel zmuszony więc został niejako przez współczesne warunki do opanowania w na optymalnym dla niego poziomie umiejętności obsługi technicznych środków kształcenia, tj. sprzętu fotograficznego, audiowizualnego, komputerowego i in., nie z ciekawości samych ich zasad działania, lecz dla wykorzystania w pracy pedagogicznej, posługiwania się multimedialnymi bazami danych gromadzonych na płytach oraz zasobami sieci internetowych oraz do śledzenia nowości w powyższych dziedzinach. Z tym, że nie chodzi tu tylko o umiejętności *stricto* techniczne, ale i o zrozumienie przez samego siebie i przygotowanie uczniów do przygotowania uczniów do właściwego (krytycznego) odbioru mediów, wartościowania niesionego przez nie przekazu i przygotowania do posługiwania się mediami jako narzędziami rozwoju intelektualnego i pracy zawodowej⁵⁰

Praca nauczyciela w odniesieniu do powyższego opiera się na posiadaniu kompetencji medialnych:

- Umiejętność selektywnego wyboru z niezmiernie bogatej i różnorodnej oferty mediów [obydwu generacji];
- Umiejętność krytycznego i aktywnego odbioru;
- Znajomość podstawowych teorii oddziaływania mediów i pełnionych funkcji edukacyjnych [istotne są klasyczne teorie komunikowania masowego: psychologiczne, socjologiczne i kulturowe]⁵¹

Umiejętności informatyczne dotyczą zagadnień świadomości ergonomicznej w pracy z komputerem⁵² i rozumienia jego wpływu na pracującego z nim, odbieranego w układzie *człowiek-maszyna*.

Obok kompetencji medialnych, od nauczyciela oczekuje się⁵³ umiejętności osiągania najwyższych standardów w dziedzinie kształcenia, pełnego opanowania teorii i praktyki kształcenia wobec różnych grup wiekowych, jako uczniów uczęszczających do szkół na różnych poziomach kształcenia (poza specjalnością nauczania zintegrowanego wczesnoszkolnego), respektowania państwowych priorytetów oświatowych zgodnie z aktualnymi założeniami w zakresie kształcenia, obserwowania i wdrażania w swojej pracy przemian w szybko zmieniającym się świecie w szerokim kontekście społecznym.

⁵⁰ D. Czekan: *Edukacja medialna wobec wyzwań współczesnego świata* [w:] *Diagnoza i ewaluacja w przemianach edukacyjnych*. Red. K. Wenta, E. Perzycka. Wydawnictwo CDiDN, Szczecin 2007, s. 56-67.

⁵¹ B. Siemieniecki [red]: *Pedagogika medialna*. Tom I. WN PWN Warszawa 2007, s. 103-104.

⁵² T. Piątek: *Kompetencje nauczyciela – oczekiwania a rzeczywistość* [w:] *Media w kształceniu ustawicznym*. Red. E. Perzycka, A. Stachura. Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, WSH TWP, Szczecin 2007, s. 547.

⁵³ L. Puchowska: *Europejski wymiar kształcenia nauczycieli* [w:] *Filozofia mistrzostwa pedagogicznego*. Red. N. G. Nyczkało i inni. ITeE, Niepubliczna Placówka Kształcenia Ustawicznego Siemianowicki Ośrodek Szkoleniowy, Siemianowice Śląskie 2009, s. 61.

9. Uczeń jako uczestnik procesu edukacyjnego wartością dla nauczyciela

Na działanie układu nauczyciel-uczeń zwraca uwagę ujęcie personalistyczne zawarte w pedagogice otwartej, jako na podstawowy element procesu wychowawczego widocznego też i w procesie nauczania⁵⁴

Proces ten może przyjmować wymiar aksjologicznego i teleologicznego dialogu edukacyjnego, w którym nauczyciel występuje reprezentując wyznawany przez siebie układ i zestaw wartości. Jeśli jest zwolennikiem systemu materialistycznego, jego działanie opiera się na dialektyce, przy systemie personalistycznym pojawia się uczeń jako czynny podmiot i centrum edukacji, wobec systemu liberalnego przyznawane uczniowi prawo do najróżniejszych ulg i preferencji, stawia nauczyciela w sytuacji zależności od wychowanka⁵⁵

W założeniu szkoła, jako instytucja ucząca i wychowująca, ma traktować uczniów jako aktywnych uczestników procesu nauczania i uczenia się, nauczycieli zaś jako ich doradców i dyskretnych opiekunów⁵⁶. A to wyklucza właściwie przyjęcie systemu liberalnego.

Nakłada natomiast na nauczyciela zadania, między innymi w zakresie wartości:

- pochodnych;
- stymulowania rozwoju sił duchowych ucznia;
- pobudzania inteligencji twórczej poprzez tzw. edukację bez granic;
- kształtowania człowieka twórczego, wrażliwego i aktywnego;
- rozwoju postaw perspektywicznych, odwagi utopii, wykraczania poza stan istniejący;
- pobudzanie zrozumienia i szacunku dla innych przyjaznych nastawień i akceptacji ludzi⁵⁷

Wobec szybkiego rozwoju techniki i jej różnorodnych następstw społecznych i ekonomicznych kształcenie politechniczne nie może już dziś ograniczać się do zaznajamiania młodzieży z ogólnymi zasadami procesów produkcyjnych i wyposażania w umiejętności posługiwania się prostymi narzędziami pracy wytwórczej, musi natomiast obejmować również wyrabianie umysłowych umiejętności i zainteresowań uczniów w tej dziedzinie⁵⁸

Rozwój współczesnego świata, tempo zachodzących w nim zmian i relacji społecznych postuluje konieczność wzrostu poziomu wiedzy i zapotrzebowania na lu-

⁵⁴ M. Nowak: *Postawy pedagogiki otwartej*. KUL, Lublin 2002, s. 23.

⁵⁵ M. Śnieżyński: *Dialog edukacyjny*. Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 2001, s. 41-55

⁵⁶ Cz. Kupisiewicz: *Szkoła w XX wieku*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 119.

⁵⁷ J. Duraj-Nowakowa: *Humanistyczne wartości w kształtowaniu powinności nauczyciela (w:) Rola wartości i powinności moralnych w kształtowaniu świadomości profesjonalnej nauczycieli*. Red. A de Tchórzewski. Bydgoszcz 1994, s. 27-28.

⁵⁸ H. Pochanke: *Dydaktyczne problemy myślenia technicznego uczniów*. PWN, Warszawa-Poznań 1974, s. 21.

dzi wykształconych⁵⁹. Coraz większą rolę i znaczenie przypisuje się mediom, informatyce. Także i w procesie kształcenia⁵⁰

Uczniowie są obywatelami społeczeństwa informatycznego⁵¹ i jako jego reprezentanci nakładają na nauczyciela konieczność respektowania założeń tegoż społeczeństwa w edukacji.

10. Praca zawodowa wartością dla nauczyciela

Praca zawodowa nauczyciela opiera się na jego zasobach intelektualnych posiadania wiedzy pedagogicznej. Wiedza ta jednak nie jest wartością nabytą raz na zawsze, wymaga doskonalenia zawodowego.

Funkcje doskonalenia zawodowego⁵² służą jej ugruntowaniu i wzmocnieniu.

Funkcja *ideologiczna* wpływa na świadomość nauczyciela, niesie znajomość założeń teoretycznych i społeczno-politycznych społeczeństwa i państwa zależnie od jego ustroju, pomaga wychować dorastające pokolenie w określonej ideologii i w kształtowaniu jego postaw opartych na społecznie uznanych normach etyki. Funkcja *adaptacyjna* wiąże się z adaptacją nauczyciela w zawodzie, pozwala na wkraczanie do zawodu i poznawanie go od strony czynnego pedagoga.

Funkcja *uzupełniająca* trwa praktycznie przez cały okres wykonywania zawodu i obejmuje kształcenie ustawiczne w zawodzie, a w wybranych przypadkach – kształcenie w zakresie nowych wiadomości i umiejętności (przy podjęciu się drugiego kierunku, przedmiotu nauczania). Ponieważ wiedza nabyta podczas studiów nauczycielskich nie wystarcza na przestrzeni okresu wykonywania zawodu (zmiany programowe, nowe tendencje w metodyce), konieczne jest posłużenie się funkcją *renowacyjną*. Z kolei funkcja *kulturotwórcza* pozwala nauczycielowi na szersze wykonywanie funkcji nieorganicznych, prowadzenia szeroko pojętej pedagogizacji w środowisku lokalnym.

Wykonywanie pracy przez nauczyciela, tak, jak w zasadzie przez każdego pracownika, wiąże się z odczuwanym przez niego zadowoleniem z pracy.

Zadowolenie z pracy pojawia się, gdy:

- uzyskany poziom zaspokojenia potrzeb zbliżony jest do oczekiwanego (co bywa wyrażone przez zadowolenie ze świadczeń lub ze znaczenia czy rangi wykonywanego zawodu w społeczeństwie);
- zachowane są proporcje w relacji między wysiłkiem włożonym w wykonywanie

⁵⁹ A. Zając: *Intelektualne dorastanie nakazem cywilizacji wiedzy* [w:] *Edukacja dla społeczeństwa wiedzy*. Red. M. Kozielska. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, s.124.

⁶⁰ M. Raczyńska: *Technologia informacyjna w metodzie projektów*. Wydawnictwo Politechniki Radomskiej, Radom 2008, s. 19

⁶¹ M. Dziewiecki: *Komunikacja wychowawcza*. Wydawnictwo SALWATOR, Kraków 2004, s. 28-39.

⁶² S. Krawcewicz: *Zawód nauczyciela. Z badań nad doskonaleniem i samokształceniem*. Książka i Wiedza, Warszawa 1970, s. 77-96.

- pracy, poziomem trudnień i wyrzeczeń a korzyściami zyskanymi podczas wykonywania zawodu;
- czynności, zadania zawodowe są dostosowane do możliwości wykonującej je jednostki;
  - pracownik jest usatysfakcjonowany pozyskanymi wynikami pracy, jej rezultatem lub samym przebiegiem ocenianym w trakcie przyjętych jako wymierne odcinki czasowe etapów;
  - praca nie pozostaje bez wpływu na treści indywidualnych planów życiowych człowieka wykonującego określony zawód, nie jest on pozbawiony możliwości perspektyw, szans rozwoju zawodowego, awansu i kariery zawodowej (w tym wypadku zadowolenie może być głównym czynnikiem kształtującym poczucie więzi z zawodem lub miejscem prac pracownika);
  - zadania zawodowe są realizowane mniej lub bardziej zgodnie z wyobrażeniami oraz aspiracjami jednostki;
  - praca i jej rezultaty poddawane są wartościowaniu, które może mieć charakter samokontroli, kontroli wewnętrznej w miejscu prac bądź kontroli i ceny zewnętrznej (ocena odbywa się w trakcie procesów pracy lub pośrednio poprzez ocenę wyników pracy);
  - wykonywana praca zapewnia pewien zgodny z oczekiwaniami standard komfortu realizacji pracy (wzrost stopnia komfortu przyczynia się do wzrostu satysfakcji z wykonywanej pracy)⁶³

Praca zawodowa nauczyciela odbywa się wśród ludzi i wobec nich. Stąd też można wspomnieć o roli i znaczeniu komunikacji interpersonalnej w miejscu pracy.

11. Działalność innowacyjna w pracy wartością dla nauczyciela

Działalność innowacyjna, stanowi miernik integracji człowieka z wykonywanym przez niego zawodem. Jest też obrazem integrowania się z czynnościami i zadaniami zawodowymi przez poszukiwanie nowych form wykonywania pracy i nowych, lepszych rozwiązań w dziedzinie materiałoznawstwa i technologii wykonywania pracy. Im wyższy poziom integracji pracownika z zawodem, tym więcej pojawia się postulatów i opinii na temat wykonywanej pracy, wzmaga się poszukiwanie nowych rozwiązań praktyki zawodowej.

Posiadanie przez nauczyciela szerokiego zakresu wiedzy wiąże się nie tylko z nauczaniem wybranego przedmiotu czy czynnościami, ale też i z przygotowaniem i stosowaniem usprawnień w tejsze pracy. Jest to związane z interesującą nauczyciela dziedziną, jaką jest innowatyka pedagogiczna⁶⁴

⁶³ W. Furmanek: *Zarys humanistycznej ...*, op. cit., s. 191-193.

⁶⁴ J. Bućko: *Procesy i organizacje innowacyjne [wybrane zagadnienia]*. [w:] *Innowacje – kształcenie – zarządzanie (wybrane zagadnienia)*. Red. J. Bućko. ITeE, Radom 2006, s. 142-143.

Innowatyka posiada swój cel praktyczny, jakim jest upowszechnianie nowej wiedzy pedagogicznej. Ujmowana teoretycznie zajmuje się tworzeniem nowych metod i technik pracy przez rozwijanie dydaktyki szczegółowej. Zalety innowatyki powodują, iż jest ona w pracy nauczyciela czynnikiem rozwoju jego i jego pracy, ujmowanej jako procedura zachowań.

Praca nauczyciela-nowatora (gdyż takim mianem określa się pedagoga zajmującego się innowacjami) posiada swój główny cel, jakim jest uzyskanie konkretnych wartości w procesie dydaktyczno-wychowawczym⁵⁵

Wartość ich jest korzystna technicznie, ekonomicznie i społecznie dla nauczyciela, który podejmując się innowacji musi dogłębnie poznać i opanować podstawy wykonywanego przez siebie zawodu. Pojawienie się innowacji w pracy nauczyciela wymagają od niego określonego zasobu wiedzy (technicznej, rynkowej, ekonomicznej i socjopsychologicznej), co z kolei koresponduje z zagadnieniem zarządzania nią i jej renowacji.

12. Nauczyciel a podejmowane przez niego obowiązki pracownicze

Praca nauczyciela jako pracownika, jak wspomniano wyżej, wiąże się z respektowaniem przez niego ogólnokrajowych przepisów prawa pracy.

Prawo to nakłada na pracownika, obok regulowania kwestii dyscyplinarnych, obowiązek respektowania wymogów uszczegółowionych poprzez odnośne przepisy obowiązujące pracownika poszczególnych zawodów. Wymaga ono od pracownika możliwie dobrego wykonywania pracy, nakłada na pracownika konieczność ponoszenia odpowiedzialności za wykonywane zadania, pozwala na dostosowanie zadań i czynności w pracy do zainteresowań i możliwości człowieka⁵⁶

Prawo pracy zakłada posiadanie przez pracownika kwalifikacji zawodowych występujących w poniższych grupach:

- *kwalifikacje specjalistyczne* w przypadku pedagoga łączą się z wymaganiami przedmiotowymi niezbędnymi do wykonywania pracy jako nauczyciel danego przedmiotu w szkole danego poziomu;
- *kwalifikacje podstawowe zawodowe* pozwalają na wykonywanie pracy dydaktyka i wychowawcy;
- *kwalifikacje ogólnozawodowe* dotyczą czynności i umiejętności pozwalających w ogóle na wykonywanie pracy;
- *kwalifikacje ogólnopracownicze* dają wiedzę i sprawność w posługiwaniu się prawem pracy i przepisami nawiązania, zakończenia stosunku pracy, oceny i awansu zawodowego⁵⁷

⁵⁵ E. Jakubiak-Zapalska, *Osobowość nauczyciela nowatora jako artysty*, [w:] *Modernizacja wysokoškolskiej wyuky technických predmetu*, Hradec Kralove 2001, s. 91-95.

⁵⁶ B. Baraniak: *Metody badania pracy*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 18.

⁵⁷ Tamże, s. 88.

Wielość kwalifikacji zawodowych powstała na podstawie ujednoczenia prawa pracy w stosunku do pracowników różnych specjalności, ale też i wobec konieczności uszczegółowienia w konkretnych zawodach.

13. Nauczyciel a podejmowane przez niego obowiązki pedagogiczne

Obowiązki pedagogiczne nauczyciela pochodzą z jego zasadniczych czynności realizowanych w szkole: pracy dydaktycznej, opiekuńczej i wychowawczej.

Obowiązki podejmowane w szkole służą celom edukacyjnym przez samo nauczanie i przez kształtowanie ucznia i przygotowanie go do przyszłego życia w drodze odpowiednio podjętego wychowania.

Nauczyciel pełniąc obowiązki w szkole na określonym poziomie przyczynia się do efektywnego nauczania i wychowania. Jego podejście do obowiązków pedagogicznych jest pochodną reprezentowanego stopnia etyki zawodowej.

Etyka zawodowa jest regulatorem stosunków społecznych pomiędzy osobami związanymi z pracą szkoły⁶⁸. To etyka związana z wykonywaniem profesji pedagoga nakłada na nauczyciela wielowymiarową odpowiedzialność.

Odpowiedzialność za dziecko nadaje etyce zawodu nauczyciela co najmniej trzyaspektowy wymiar: pragmatyczny (realizacja edukacyjnych programów szkolnych), aksjologiczny (wszystkie poczynania nauczyciela realizowane są z pozycji norm moralnych i podlegają kwalifikacji moralnej) oraz aspekt społeczny (społeczeństwo bez względu na to, jaki reprezentuje poziom wiedzy, jakich zasad i norm moralnych przestrzega w praktycznym życiu, ma zawsze pożądaną stan ładu moralnego o określone oczekiwania moralne zarówno wobec jednostek, grup, elit itp)⁶⁹

Obowiązki zawodowe nauczyciela, jego powinności występujące w świetle prawa, dotyczą:

- *wychowanków*, jako grupy osób, dla których została powołana szkoła i zawód nauczyciela, uczniów oczekujących przekazania im określonych treści z dziedziny nauczania i wychowania;
- *innych nauczycieli*, będących współpracownikami a niekiedy animatorami w zawodzie;
- *siebie i zawodu* poprzez taki sposób wykonywania pracy pedagogicznej i wychowawczej, który pozwala na samorealizację w pracy pedagogicznej oraz na podniesienie poziomu pracy;
- *rodziców i szerszego otoczenia społecznego* jako pośredniego, choć znaczącego odbiorcy poczyznań pedagogicznych nauczyciela, społeczeństwa, będącego jednym z celów jego pracy (przez przygotowanie ucznia do przyszłej egzystencji)⁷⁰

⁶⁸ L. Olszewski: *Wartości moralne w etyce zawodowej nauczyciela*. (W:) *Aksjologiczne problemy współczesnej pedagogiki*. Red. Z. Krzysztozek, W. Rabczuk. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2004, s. 71.

⁶⁹ Tamże, s. 72-73.

⁷⁰ B. Szluz: *Etyczny wymiar zawodu nauczyciela*. [w:] *Aksjologiczne horyzonty wychowania człowieka XXI wieku*. Red. Z. Frączek. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004, s. 167.

Społeczne odniesienie i poszukiwanie wysokiego znaczenia w pracy pedagogicznej skłania nauczyciela do stałej modernizacji pracy, zaś oświatę do ewolucji w nowym kierunku, postrzeganym jako lepszy, na tworzenie kolejnych reform oświatowych i podnoszenie pułapu wymagań proceduralnych dotyczących przygotowania zawodowego w edukacji⁷¹

Oczekiwania wobec szkoły łączą się z oczekiwaniami wobec nauczyciela i stanowią podstawę określania jego obowiązków, które można rozpatrywać również na zasadzie indywidualnych przypadków.

Podczas wykonywania pracy nauczyciel stosuje uznane przez siebie proporcje między czynnościami dydaktycznymi, wychowawczymi a opiekuńczymi na podstawie własnego ich wartościowania⁷²

14. Stosunek do pracy zawodowej nauczyciela miarą jego wartości jako pedagoga i pracownika

Praca zawodowa może być wykonywana w odniesieniu do stawianych jej oczekiwań pracownika, w formie *kalkulatywnej* (skierowanej na osiągnięcie jak najwyższego zysku np. materialnego, wyrażającej się poprzez stosunek roszczeniowy), *formie alienatywnej* (gdy pracownik odrzuca wszelkie związki emocjonalne z wykonywanymi czynnościami ograniczając się jedynie do spełniania podstawowych i wymaganych przez niego zadań zawodowych, *formie moralnej* (która zakłada integrację z zawodem, a co za tym idzie całkowite oddanie się pracy)⁷³.

Nauczyciel jako pracownik może spełniać swoje czynności zawodowe w różny w ocenie sposób.

Przełożony nauczyciela jest zainteresowany sumiennością w wykonywaniu pracy i respektowaniem przez niego podstawowych zasad wykonywania pracy, realizacją założonego programu nauczania. Współpracownicy w szkole widzą w nim kolegę i nauczyciela (a postrzegają go w odniesieniu do posiadanych przez siebie danych i wyobrażeń na temat pracy pedagogicznej). Rodzice, bądź opiekunowie uczniów oczekują fachowości i konsekwentnego działania, bez markowania pracy, w oczekiwaniu konsekwencji dalszego kształcenia dzieci. Świadomość uczniów zależy od ich poziomu wiekowego i stanowi postulaty nie zawsze precyzowane pod kątem dydaktycznym, bardziej wychowawczym, a nawet w odniesieniu do oczekiwanego typu kontaktów interpersonalnych.

Zachowanie się nauczyciela w pracy wobec wielości oczekiwań, stanowi ich wypadkową opartą o osobnicze podejście do wykonywanej pracy. Polega to

⁷¹ K. Denek: *Ku dobrej edukacji*. Wydawnictwo Edukacyjne AKAPIT, Toruń-Leszno 2005, s. 69-71.

⁷² E. Jakubiak-Zapalska, *Stres w zawodzie nauczycielskim w dobie reformy edukacji*, [w:] *Pedagogika 1/7/2001*, pod red. H. Bednarski i St. Ośko, Radom 2001, s.19-20.

⁷³ B. Sterniczuk, H. Sterniczuk: *Postawy wobec pracy*. Instytut Wydawniczy CRZZ, Warszawa 1979, s. 62-62.

na stosowaniu wybranej a optymalnej dla siebie strategii postępowania: legislacyjnej (opartej na pragmatycznym stosowaniu przepisów prawa), dystansującej (stawiającej nauczyciela w opozycji wobec wszelkich przejawów pracy szkoły, merytorycznej (jako osoby konsekwentnie fachowej w zawodzie), futurystycznej (nastawionej na myślenie o przyszłości pracy), wizualnej (wykonywaniu pracy w sposób pokazowy i na pokaz), zachowawczej (nastawionej na wykonywanie pracy bez zbytecznego angażowania się i podejmowania dodatkowych obowiązków)⁷⁴

Inna klasyfikacja wskazuje na przyjmowanie przez niego strategii ofensywnej lub defensywnej wobec stawianych mu oczekiwań, pragmatycznej w odniesieniu do szczegółowości w traktowaniu obowiązków zawodowych, biurokratycznej wobec prawnych wymogów pracy, pasożytniczej jako wewnętrznego nastawienia do pracy z innymi i dla innych (w tym wypadku uczniów)⁷⁵

Nauczyciel przyjmuje określony rodzaj postępowania będący wyrazem jego stosunku do obowiązków pracowniczych i pedagogicznych.

Zakończenie

Praca nauczyciela złożona z działalności typowo pracowniczej (dyscyplinarność pracownicza) oraz pedagogicznej jest w głównej mierze skierowana na działanie wychowawcze.

Nawet jeśli nauczyciel jest wykładowcą, czy instruktorem danego przedmiotu, pozostaje w głównej mierze wychowawcą. Praca jego natomiast uwypukla ucznia jako szczególny podmiot troski pedagogicznej ujmowanej jako wychowawczej. Troska o ucznia jest priorytetowym działaniem nauczyciela⁷⁶

Zadaniem nauczyciela-wychowawcy jest ukazywanie uczniom wartości i zwracanie uwagi na ich społeczny wymiar. Wartością wówczas staje się nie przedmiot nauczania czy tematyki wychowawczej, ale stosunek nauczyciela do ucznia, co jest obrazem jego zaangażowania się w pracę.

To zaangażowanie się – pozwalające wprowadzać uczniów w świat wiedzy naukowej, wdrażać ich do samodzielności, wspomagać ich w przygotowaniu do przyszłego życia⁷⁷ – pozwala ocenić nauczyciela jako osobę zainteresowaną w pełnieniu obowiązków zawodowych.

⁷⁴ M. Bałazak: *Nauczyciel osobą umiejącą myśleć o jutrze. Typy strategii stosowanych przez nauczycieli podejmujących różne formy podnoszenia kwalifikacji zawodowych* [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa*. Red. A. Kusztelak. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań 2005, s. 166-167.

⁷⁵ W. Kobyliński: *Podstawy organizacji ...*, op. cit., s. 197-207.

⁷⁶ M. Chymuk: *Identyfikacja z zawodem nauczyciela przyszłości* [w:] *Optymalizacja procesu kształcenia studentów*. Red. M. Śnieżyński. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2002 s. 97.

⁷⁷ Śnieżyński M.: *Dialog edukacyjny ...*, op. cit., s. 30.

Skoro nauczyciel jest osobą, od której działania zależy kształtowanie młodego pokolenia, istotne jest posiadanie przez niego mądrości, jako kompetencji pedagoga⁷⁸, która pozwala zrozumieć rangę i znaczenie społeczne jego pracy. A to jest kolejnym przykładem wartości w pracy zawodowej pedagoga.

---

⁷⁸ I. Kozłowska: *Wychowanie do odpowiedzialności* [w:] *Kompetencje wychowawcze nauczycieli. Wybrane zagadnienia*. Red. J. Minkiewicz-Najtkowska. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2003, s. 72.